

Lekcja IV

Teksty kultury z *

„Pan Tadeusz”

Adam Mickiewicz

Cechy epoki rozszerzające interpretację

1. Wielka Emigracja – zjawisko przymusowej emigracji Polaków po powstaniu listopadowym (1830).
2. Wojna Napoleona z Cesarstwem Rosyjskim (1812).
3. Tradycja literatury i kultury sarmackiej, m.in. Inspiracja twórczością Jana Chryzostoma Paska, odkrytego w XIX wieku, a także Aleksandra Fredry.
4. Autobiografizm – miejsce akcji przypomina rodzinne strony Mickiewicza.
5. Bohater romantyczny – teoria specyficznej kreacji bohatera.

Geneza

Powstał w czasie pobytu Mickiewicza na emigracji w Paryżu. Utwór był wyrazem tęsknoty za ojczyzną i próbą pogodzenia skłóconych emigrantów przez przypomnienie przeszłości.

Czas powstania: 1832 – 1834.

Czas akcji: 1811-12.

Czas fabuły: sięga lat 90. XVIII wieku (lat poprzedzających Konstytucję 3 maja).

Miejsce akcji: Litwa, Nowogródzczyzna, Soplicowo i okolice.

Gatunek

EPOPEJA NARODOWA

1. Utwór pisany wierszem (trzynastozgłoskowcem).
2. Przedstawiony jest szeroki, epicki obraz narodu w ważnym dla niego momencie historycznym, na przełomie epok.
3. Utwór przedstawia szerokie tło społeczne, historyczne i obyczajowe.
4. Bohaterowie stanowią typy, nie zaś indywidualności, występuje bohater zbiorowy (szlachta).
5. Sceny zbiorowe i batalistyczne.
6. Utwór rozpoczyna się inwokacją.
7. Wysoki styl, bogactwo środków stylistycznych.

Szlachta – obyczaje i charakterystyka

1. MAGNATERIA

Stolnik Horeszko herbu Półkozic

- „Pan potężny, pobożny i prawy, który miał w swym domu krzesła, wstęgi i buławy”;
- Za czasów Sejmu Czteroletniego – zwolennik reform i Konstytucji 3 maja;
- Dumny, pyszny, egoista, zimny i wyrachowany, zburzył szczęście swojej córki i Jacka Soplicy.

Szlachta – obyczaje i charakterystyka

2. SZLACHTA ZIEMIAŃSKA

Podkomorzy

Piastuje urząd powołany do rozstrzygania sporów majątkowych szlachty. Pełen powagi, godności, ma rzetelny stosunek do pełnionych obowiązków.

Patriota, z entuzjazmem mówi o dokonaniach Napoleona i bohaterskiej młodzieży polskiej z nim walczącej.

Zwolennik starych obyczajów szlacheckich i tradycyjnego stroju.

Szlachta – obyczaje i charakterystyka

2. SZLACHTA ZIEMIAŃSKA

Sędzia

Dobry gospodarz, nie krzywdzi chłopów, czasem zasiada z nimi przy jednym stole. Nie sprzeciwia się ich uwłaszczeniu.

Nie lubi cudzoziemszczyzny, nosi tradycyjny strój, kultywuje patriotyczne dokonania bohaterów narodowych (portrety)

Uparty, nieustępliwy, chciwy.

Przyjął zamek z rąk targowiczian i procesuje się o prawo własności.

Szlachta – obyczaje i charakterystyka

3. SZLACHTA ZAŚCIANKOWA

Maciej Dobrzyński

Patriota, uczestnik powstania kościuszkowskiego. „Znający dziej kraju, rodziny podania, zarówno świadom prawa, jak i gospodarstwa”.

Rozważny, cieszy się szacunkiem i poważaniem.

Dobrzyńscy

Schłopiała szlachta; ograniczeni, krzykliwi, próżni, dumni ze swoich herbów, pełni pogardy wobec innych stanów.

Bezmyślni, gwałtowni, łatwo ulegają agitacji, niedojrzali politycznie.

Bitni, dobrze władają bronią.

Szlachta – obyczaje i charakterystyka

4. SZLACHECKA GOŁOTA

Gerwazy Rębajło

Klucznik, dawny sługa Horeszków.

Odważny, waleczny, wierny, szanuje tradycję.

Mściwy, warchoł, dziwak, zacięty, bezwzględny.

Jego prywatna zemsta niszczy dzieło księdza Robaka.

Protazy

Ostatni woźny trybunału, sługa Sędziego. Dobrze zna prawo, przebiegły, sprytny, pomaga w konflikcie o zamek i podczas zajazdu.

Szlachta – obyczaje i charakterystyka

5. MŁODA SZLACHTA

Tadeusz Soplica

Szczery, prostoduszny, mimo wykształcenia ma ograniczone horyzonty.

Patriota, kocha przyrodę ojczystą, gotów do walki.

Rozumie konieczność przemian społecznych – uwłaszcza chłopów.

Hrabia

Ma usposobienie sentymentalno – romantyczne, wszystko przemienia w poezję, ulega romantycznej konwencji.

Dziwak, kosmopolita, zachwyca się cudzoziemskim krajobrazem.

Przemienia się w patriotę pod wpływem atmosfery panującej w wojku polskim.

Szlachta – obyczaje i charakterystyka

ZALETY SZLACHTY	WADY SZLACHTY
PATRIOTYZM GOTOWOŚĆ DO DZIAŁANIA JEDNOCZENIE SIĘ W WAŻNYCH MOMENTACH KULTYWOWANIE TRADYCJI GOŚCINNOŚĆ SZACUNEK DLA STARSZYCH OPANOWANIE RZEMIOSŁA ŻOŁNIERSKIEGO	KŁOTLIWOŚĆ PRYWATA WARCHOLSTWO AWANTURNICTWO PRÓŻNOŚĆ NAIWNOŚĆ BRAK WYKSZTAŁCENIA

Szlachta – obyczaje i charakterystyka

ZWYCZAJE SZLACHECKIE

- ziemiański tryb życia;
- tytułatura („wielmożny”, „jaśnie pan”, herby, patenty);
- gościnność;
- wzywianie gości i domowników na obiad dzwonieniem;
- odmawianie pacierza przed posiłkiem;
- usługiwanie damom przy stole;
- nauka grzeczności;
- uczyty staropolskie (potrawy staropolskie);
- noszenie się „po polsku”;

Szlachta – obyczaje i charakterystyka

- Podejmowanie poczęstunkiem chłopów na dziedzińcu;
- Przestrzeganie hierarchii społecznej;
- Przechadzki, zabawy, zaloty, zaręczyny, dobór par do poloneza;
- Polowanie, grzybobranie, bigos;
- Procesowanie się;
- Pojedynki, zajazdy;
- Przydomki;
- Rozmowy polityczne w karczmie.

Jacek Soplica

1. Szlachcic – Sarmata:

PALIWODA	Szybciej czyni, niż myśli.
WARCHOŁ	Oddaje się całkowicie hulaszczemu życiu, pijaństwu.
PIENIACZ	Kłótniwy, pierwszy do bitki.
DUMNY, PYSZNY	Honor ceni wyżej niż własne dobro czy rozsądek.
MŚCIWY	Zabił Stolnika za „czarną polewkę”, zaślepiony zemstą nie widział, dlaczego Stolnik broni zamku
ŚWIETNY STRZELEC I SZERMIERZ	Trafił Stolnika z bardzo kiepskiej broni, uratował Hrabiego i Tadeusza podczas polowania.
ZDOLNY DO WYŻSZYCH UCZUĆ	Kocha Ewę do swojej śmierci.
PATRIOTA	Nie zgadza się na miano zdrajcy, rezygnuje z pieniędzy i zaszczytów od Moskwy, ucieka z Litwy, by się zrehabilitować.

Jacek Soplica

2. BOHATER ROMANTYCZNY:

NIESZCZĘŚLIWIE ZAKOCHANY	Miłość do Ewy Horeszkówny jest nieszczęśliwa z powodu sprzeciwu Stolnika.
SAMOTNY	Po zabiciu Stolnika stroni od ludzi i ucieka z Litwy, cała szlachta litewska odsuwa się od niego.
INDYWIDUALISTA	Cieszy się uznaniem całej okolicy, „rządzi kreskami” na sejmikach, charyzmatyczny lider.
BUNTOWNIK	Buntuje się przeciw niemożności zrealizowania uczuć, posuwa do morderstwa.
POSTAC TRAGICZNA	Po morderstwie musi pozostawać w ukryciu, nie wychowuje swego syna, jest winny śmierci żony.
ROZDARTY WEWNĘTRZNIE	Musi wybierać pomiędzy życiem z rodziną i piętnem zdrajcy a próbą rehabilitacji.
REZYGNUJE Z INDYWIDUALNOŚCI NA RZECZ DOBRA WSPÓLNEGO	Staje się anonimowym zakonnikiem, przyjmuje imię Robak na znak tego, że jest jednym z wielu i akceptuje marność swego życia, przygotowuje powstanie.

Symbole

1. Portrety na ścianach dworku soplicowskiego i zegar z kurantem „Mazurek Dąbrowskiego” – odzwierciedlają ostatnie lata Rzeczypospolitej, tęsknotę za ojczyzną, lata insurekcji kościuszkowskiej czyli słuszną ideę odzyskania niepodległości, patriotyzm Sopliców.
2. Tabakiera księdza Robaka – heroizacja generała Dąbrowskiego.
3. Kometa – zapowiada ciekawe czasy, pełne niezwykłych opowieści, może być metaforą pragnienia nadejścia mesjasza (jak gwiazda betlejemska).
4. Staropolski serwis – symbol obfitości i bogactwa, różnorodności kultury polskiej szlachty.
5. Melodie wygrywane przez Jankiela na cymbałach – zachęta do czynnej walki, jak za czasów końca XVIII wieku.

Rola przyrody

Tło akcji:	<ul style="list-style-type: none"> - Zachód słońca – koniec dnia pracy dla chłopstwa, powrót gości z przechadzki; - Sad – Hrabia spostrzega Zosię;
Komentarz do przeżyć ludzi:	<ul style="list-style-type: none"> - Po wieczornej kłótni na zamku ludzie są smutni – słotny poranek; - Po zajeździe Soplicowa – dzień wstaje chłodny, a wschodzące słońce „krwawo się czerwieni”;
Epizod akcji:	<ul style="list-style-type: none"> - Po bitwie z Moskalami burza uniemożliwia Rosjanom dotarcie do Soplicowa;
Ukazanie piękna kraju (idealizacja):	<ul style="list-style-type: none"> - Opis puszczy litewskiej; - Opis nieba;
Mitologizacja miejsca:	<ul style="list-style-type: none"> - Opis matecznika.

Mistrzostwo opisów przyrody

1. Operowanie barwą, światłem, wprowadzenie ruchu, przedstawione krajobrazy, zjawiska natury są kolorowe, dynamiczne, zmieniają się pod wpływem światła.
2. Stosowanie figur stylistycznych: metafor, porównań, epitetów, antropomorfizacje, personifikacje.

Wątki i motywy

- Ojczyzna, patriotyzm, emigracja;
- Mity narodowe;
- Spór, kłótnia, walka, bitwa;
- Miłość, romans, małżeństwo, zaręczyny;
- Szlacheckie obyczaje;
- Taniec;
- Natura;
- Historia;